

Diagnozy, doświadczenia, praktyki

DOI: 10.5604/01.3001.0012.8071

PRZYGOTOWANIE UCZNIÓW DO FUNKCJONOWANIA W ŚRODOWISKU ZRÓŻNICOWANYM KULTUROWO

ANETA SYLWIA BARANOWSKA

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Wprowadzenie

Dzisiejszy świat wymaga od młodych ludzi wielu umiejętności pozwalających im sprawnie funkcjonować w otaczającej ich rzeczywistości. Długoletnie badania realizowane w Stanach Zjednoczonych, w których brali udział przedstawiciele świata nauki i biznesu umożliwiły amerykańskim organizacjom – Partnerstwu na rzecz Umiejętności XXI wieku oraz Narodowej Radzie ds. Studiów Społecznych – na stworzenie listy zawierającej kluczowe dwanaście umiejętności społecznych obecnego stulecia (Grabowska, Kania, 2014, s. 174). Jedną z nich jest umiejętność funkcjonowania w środowisku zróżnicowanym kulturowo. W związku z tym wśród zadań współczesnej edukacji powinno się znaleźć przygotowanie młodych ludzi do życia w otoczeniu zamieszkiwanym przez osoby pochodzące z różnych kultur. Należy w tym miejscu nadmienić, że wyróżnia się dwa modele zróżnicowania kulturowego:

1. Wielokulturowość – definiowaną jako „współwystępowanie dwóch lub więcej

grup społecznych o odmiennych kulturowych cechach dystynktywnych: wyglądzie zewnętrznym, języku, zachowaniu, wyznaniu, pochodzeniu, układzie wartości itd., które przyczyniają się do wzajemnego postrzegania odmienności z różnymi tego skutkami” (Golka, 1997, s. 54–55). Zamieszkiwanie wspólnego terenu nie oznacza jednak, że członkowie poszczególnych grup wchodzą ze sobą w relacje; jeśli już dochodzi między nimi do kontaktów, to najczęściej są one przypadkowe. W tym modelu odmiennosc jest postrzegana jako coś negatywnego, wręcz zagrożenie i stanowi czynnik usprawiedliwiający brak tolerancji (Grzybowski, 2007, s. 57).

2. Międzykulturowość, występująca gdy „różne kultury i grupy narodowe, etniczne, religijne itp., żyją na tym samym terytorium i wchodzą ze sobą w otwarte, regularne i trwałe interakcje, którym towarzyszy wymiana oraz wzajemne poszanowanie, zrozumienie poszczególnych stylów życia, uznawanych wartości i norm, co pozwala stworzyć harmonijną formację ponad różni-

camy (bez ich eliminacji)”. Zróżnicowanie traktuje się jako czynnik pobudzający rozwój społeczny, polityczny i gospodarczy, a każda grupa kulturowa postrzegana jest jako ważna, wartościowa (Grzybowski, 2007, s. 57). Wzajemne zrozumienie przyczynia się do redukcji stereotypów i negatywnych postaw wobec odmienności (Nikitorowicz, 2003, s. 43).

Z wymienionymi modelami wiążą się dwa rodzaje oddziaływań edukacyjnych i polityki oświatowej, określane jako „edukacja wielokulturowa” i „edukacja międzykulturowa” (Grzybowski, 2007, s. 58). W związku z tym, że założenia edukacji wielokulturowej, sprzyjającej podziałom, izolacji i dystansowi między grupą mniejszościową i grupą dominującą poddawane są konstruktywnej krytyce (Grzybowski, 2007, s. 60; Lewowicki 2000, s. 25; Młynarczuk-Sokołowska, 2012, s. 233), słusze wydaje się przygotowanie uczniów do funkcjonowania w środowisku multikulturowym poprzez realizację działań z zakresu edukacji międzykulturowej, zwracającej uwagę na kwestię współlistnienia kultur w społeczeństwach zróżnicowanych kulturowo i przekraczania granic własnej kultury, co sprzyja rozwijaniu postaw otwartości na świat (Nikitorowicz, 1995, s. 124). W dalszej części artykułu zostaną zatem omówione podstawowe cele tego modelu oddziaływań edukacyjnych oraz treści i sposoby prowadzenia zajęć z edukacji międzykulturowej. Wcześniej należy jednak odpowiedzieć na pytanie: dlaczego przygotowanie młodych ludzi do życia w otoczeniu zróżnicowanym kulturowo jest tak istotne w dzisiejszych czasach?

Polscy uczniowie w środowisku zróżnicowanym kulturowo

Współcześnie młodzi ludzie coraz częściej stykają się z osobami pochodzącymi z innych kultur. Mają na to wpływ przede wszystkim migracje międzynarodowe, definiowane jako „przemieszczenia się w celu zmiany miejsca

zamieszkania” (Okólski, 2004, s. 82). Stanowią one wielowymiarowy proces wywołany przez systemy gospodarczo-polityczne poszczególnych państw, relacje i stosunki międzynarodowe, ewolucję praw człowieka, a także stan środowiska naturalnego, miejscowych warunków życia i edukacji (Knopek, 2008, s. 19). Dzisiejsze migracje są zazwyczaj odpowiedzią lokalnej społeczności na coraz bardziej pogarszającą się sytuację egzystencjalną w miejscu zamieszkania, brak perspektyw podjęcia zatrudnienia oraz znikome szanse dalszego rozwoju (Praszałowicz, 2008, s. 53). W ciągu ostatnich lat zaobserwowano eskalację aktywności migracyjnej ludności, zwłaszcza do krajów, które charakteryzuje dynamiczny wzrost gospodarczy i chłonny rynek pracy (Wójtowicz, 2012, s. 43). Z najnowszego raportu ONZ zatytułowanego *The International Migration Report* wynika, że w 2017 r. 258 milionów osób, czyli 3,4% ludności świata, mieszkało poza swoim krajem pochodzenia. To o 49% więcej niż w 2000 r., co oznacza z kolei, że liczba migrantów międzynarodowych na przestrzeni ostatnich 17 lat wzrosła szybciej niż ludności świata.

Również do Polski z roku na rok przybywa coraz więcej imigrantów poszukujących lepszych warunków własnej egzystencji. Jak wynika z najnowszych danych zebranych przez Urząd ds. Cudzoziemców – w Polsce w 2017 r. mieszkało 324 794 obcokrajowców z 180 krajów i 423 osób bez obywatelstwa. To o 58 999 więcej osób niż rok wcześniej i o ponad 210 tys. więcej niż w 2011 r. (UdSC, 2017). Postępująca integracja europejska, zmiany demograficzne, wzrost ruchów migracyjnych w skali światowej, zapotrzebowanie na pracę cudzoziemców w sektorze drugorzędym oraz wylaniające się lepsze perspektywy życia nad Wisłą, będące konsekwencją akcesji Polski do Unii Europejskiej i rozwoju gospodarczego naszego kraju sprawiają, że do Polski w dalszym ciągu będą napływać imigranci (Grzymała-Kazłowska, Łodziński, 2008, s. 18; Dragan 2016, s. 4). Warto nadmienić, że nasz kraj oprócz mniejszości imigranckich zamieszkuje

także tzw. mniejszości tradycyjne (narodowe: niemiecka, białoruska, ukraińska, żydowska, czeska, słowacka, rosyjska, litewska, ormiańska oraz etniczne: romska, łemkowska, karaimska, tatarska), odróżniające się od polskiej społeczności odrębnym pochodzeniem i kulturą (Świdzińska, 2016, s. 36).

Polska młodzież spotyka się z osobami odmiennymi kulturowo nie tylko na terenie swojego kraju, lecz także za granicą. Młodzi ludzie przebywają w obcych krajach zarówno w ramach wakacyjnych wycieczek, jak i podczas wymian międzynarodowych, coraz częściej organizowanych przez szkoły i uczelnie wyższe. Coraz większa grupa osób po zakończeniu nauki podejmuje także decyzję o opuszczeniu Polski i wyjeździe za granicę, na co mają wpływ przede wszystkim trudności ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy oraz niskie płace, utrudniające uzyskanie stabilizacji finansowej (Markowska-Manista, Dąbrowa, 2013, s. 186). Emigracja z Polski osiągnęła w ostatnich latach znaczące rozmiary, o czym świadczą statystyki Głównego Urzędu Statystycznego, z których wynika, że pod koniec 2016 r. poza granicami Polski przez co najmniej trzy miesiące przebywało około 2,515 mln mieszkańców naszego kraju. Warto nadmienić, że to o 118 tys. (4,7%) więcej niż w 2015 roku (GUS, 2017). Wśród wyjeżdżających Polaków dominują osoby młode, poniżej 40. r.ż., bezdzietne, znające języki obce (Jończy, 2009, s. 72). Polscy migranci zarobkowi po przybyciu do kraju docelowo znajdują się nie tylko w nowym państwie, lecz także w nieznanym środowisku społecznym, które cechuje znaczna heterogeniczność. Oznacza to, że Polacy wyjeżdżając do Wielkiej Brytanii czy Niemiec nie stykają się tylko z rodowitymi mieszkańcami tych krajów, lecz także z osobami pochodzącymi z innych części świata, co zwiększa intensywność kontaktów międzykulturowych (Górak-Sosnowska, s. 60–61).

Warto nadmienić, że także praca w Polsce, którą podejmą za kilka lat obecni uczniowie, wymusza konieczność posiadania umiejęt-

ności odnalezienia się w środowisku wielokulturowym. Coraz więcej bowiem firm z kapitałem zagranicznym, w których zarządach zasiadają obcokrajowcy, rejestruje swoją działalność w Polsce. Również nasze rodzime przedsiębiorstwa coraz częściej współpracują gospodarczo z inwestorami zagranicznymi (Sobieraj, 2012, s. 163). To oznacza, że Polacy zatrudnieni w polskich i zagranicznych firmach usytuowanych na terenie naszego kraju mają i będą mieć kontakt z innymi kulturami.

Należy wspomnieć, że zdolność poruszania się na styku kultur jest również cenna w sytuacji konieczności interpretacji różnych wydarzeń międzynarodowych, do których mamy dostęp dzięki mass mediom oraz w przypadku korzystania z popularnych w dobie obecnej portali społecznościowych, zwłaszcza kiedy za ich pośrednictwem komunikujemy się z osobami odmiennymi kulturowo.

Brak umiejętności odnalezienia się w środowisku zróżnicowanym kulturowo przez uczniów może prowadzić do nieporozumień, a nawet konfliktów kulturowych, stać się źródłem negatywnych emocji oraz katalizatorem trudności adaptacyjnych, kiedy przebywają oni na emigracji. Nieumiejętność funkcjonowania w otoczeniu multikulturowym może także znacząco zmniejszyć w przyszłości ich szansę na zdobycie czy utrzymanie atrakcyjnej pracy.

Pojęcie i cele edukacji międzykulturowej

Jak zostało wcześniej nadmienione – przygotowanie uczniów do życia w środowisku zróżnicowanym kulturowo jest możliwe dzięki realizacji w szkole działań z zakresu edukacji międzykulturowej, określanej jako „proces oświatowo-wychowawczy, którego celem jest kształtowanie rozumienia odmienności kulturowych – od subkultur we własnej społeczności począwszy aż po kultury odległych przestrzennie społeczeństw – oraz przygotowanie do dialogowych interakcji z przedstawicielami innych kultur. Prowadzić to ma, drogą krytycznych reflek-

sji, ku wzmocnieniu własnej tożsamości kulturowej” (Markowska, 1990, s. 109).

Edukacja międzykulturowa zakłada równość wszystkich kultur, zgodne współżycie, nawiązywanie satysfakcjonujących relacji z osobami różniącymi się od siebie narodowo czy etnicznie (Nikitorowicz, 2007, s. 249). W edukacji międzykulturowej wychodzi się z założenia, że „efektywne współistnienie różnych grup i zbiorowości nie powinno ograniczać się do tolerancji rozumianej wąsko, jako znoszenie obcości, ale prowadzić do dialogu i «mądrego otwarcia»” (Sobecki, 1999, s. 92).

Do zadań edukacji międzykulturowej należy zatem: uwrażliwienie na różnorodność i niejednoznaczność, kształtowanie postawy porozumienia, współpracy, współistnienia i kreowania pokoju, pogłębianie szacunku i otwartości do odmiennych kulturowo grup społecznych (Welskop, 2013, s. 44), zachęcanie do przejmowania wartościowych elementów kultur występujących na danym obszarze (Lewowicki, 2000, s. 26), uświadamianie własnej tożsamości kulturowej, zwiększanie poczucia własnej wartości, bezpieczeństwa i samoakceptacji (Nikitorowicz, 2007, s. 249). Warto nadmienić, że w edukacji międzykulturowej odmiennosc postrzegana jest w kategoriach czegoś interesującego, a nie budzącego lęk i stwarzającego zagrożenie. Ponadto edukacja ta podkreśla zarówno różnice kulturowe, jak i podobieństwa między kulturami (Grzybowski, 2008, s. 64–65).

Celem edukacji międzykulturowej jest również przeciwdziałanie postawom etnocentrycznym, czyli „interpretowaniu zachowań innych ludzi z perspektywy norm własnej kultury” (Kownacka, 2006, s. 46) i promowanie podejścia etnorelatywnego, czyli zdolności dostrzegania różnych kulturowych punktów widzenia, przy zachowaniu identyfikacji z własną kulturą (Białek, 2015, s. 29). W edukacji międzykulturowej kładzie się również nacisk na wyzbycie się negatywnych postaw, takich jak: poczucie wyższości kulturowej, nacjonalizm, stereotypy, uprzedzenia, dyskryminacja, ksenofobia, rasizm (Grzybowski,

2008, s. 64–65) oraz zapobieganie niepokojowi międzygrupowemu, czyli obawie przed negatywnymi skutkami interakcji z osobami odmiennymi kulturowo, spowodowanej niskim poziomem wiedzy, złymi doświadczeniami w kontaktach z przedstawicielami innych kultur (Winiecka, 2011, s. 271). Zachęca się także do zaangażowania się na rzecz pokoju, przeciwstawiania się światu pełnym wyzysku, głodu i niesprawiedliwości społecznej (Grzybowski, 2008, s. 64). Dzięki edukacji międzykulturowej jednostka może się stać „w pełni świadomym i twórczym członkiem wspólnoty rodzinnej, lokalnej, regionalnej, wyznaniowej, narodowej, kontynentalnej, kulturowej i globalnej – planetarnej oraz być zdolna do aktywnej samorealizacji własnej, niepowtarzalnej i trwałej tożsamości i odrębności” (Nikitorowicz, 2003, s. 9).

Działania realizowane w ramach edukacji międzykulturowej przyczyniają się do nabywania kompetencji międzykulturowych, czyli umiejętności postrzegania różnicy kulturowej, skracaniu dystansu, otwartości w sytuacjach komunikacji z przedstawicielami innych kultur (Chromiec, 2010, s. 223). Według Michała Byrama kompetencje międzykulturowe obejmują następujące obszary:

- a) wiedzę, która zawiera bardzo cenne w procesie adaptacji informacje dotyczące świata oraz te odnoszące się do wytworów kultury i praktyk w kontekście własnym i rozmówcy;
- b) świadomość istnienia różnic i podobieństw między kulturami;
- c) umiejętności: obserwacji rzeczywistości, komunikacji, interpretacji i ustalania wzajemnych powiązań, analizowania kultur w kontekście historycznym, geograficznym i społecznym;
- d) postawy sprzyjające gotowości komunikacyjnej, m.in. docieklivość, otwartość, gotowość do wyzbycia się uprzedzeń, tolerancyjność (Byram, za: Szczurek-Boruta, 2013, s. 157).

Kompetencje międzykulturowe pozwalają na sprawniejsze i skuteczniejsze funkcjo-

nowanie w środowisku obcym kulturowo. Ułatwiają zrozumienie osób pochodzących z innych kultur i tym samym przeciwdziałają ewentualnym nieporozumieniom, pomagają w budowie satysfakcjonujących relacji z nimi (Thomas, za: Augustyniak, 2013, s. 77) oraz warunkują świadomość własnej tożsamości (Szczyrek-Boruta, 2013, s. 157).

Propozycje działań związanych z edukacją międzykulturową przygotowujące uczniów do funkcjonowania w środowisku zróżnicowanym kulturowo

W trakcie zajęć z edukacji międzykulturowej, przygotowujących uczniów do funkcjonowania w środowisku zróżnicowanym kulturowo, istotne jest zapoznanie młodych ludzi z pojęciem kultury i sposobami, w jaki się jej uczymy. Ważny element zajęć stanowi także zaprezentowanie uczniom obcych kultur, np. tych z których pochodzą osoby najczęściej osiedlające się w naszym kraju. Podczas omawiania tych kultur powinno się zwrócić uwagę na występujące w niej wartości, normy społeczne, najpopularniejsze zwyczaje, sposoby komunikacji niewerbalnej, jedzenie, styl ubierania się itd.

Istotną częścią zajęć powinien się stać wątek barier zakłócających kontakt z przedstawicielami innych kultur oraz zagadnienie szoku kulturowego, który pojawia się u osób przybyłych do nowego kraju. Szok kulturowy to „rezultat napotykania w kulturze przyjmującej trudności, a jego istotą staje się doświadczanie nieprzyjemnych emocji, które kumulując się, owocują pogorszeniem ogólnego samopoczucia i satysfakcji z życia i co za tym idzie całości funkcjonowania człowieka” (Bochner, za: Olczak, 2006, s. 42). Stanowi dynamiczny, aktywny proces radzenia sobie ze zmianą (Chutnik, 2007, s. 81), negatywną reakcją na nową kulturę (Chutnik, 2007, s. 89). Doświadczają go osoby odmienne kulturowo osiedlające się w Polsce, ale także Polacy wyjeżdżający na dłuższy czas za granicę.

Biorąc pod uwagę trwający od kilku lat w Europie kryzys migracyjny wywołany ucieczką milionów osób przed destabilizacją polityczną, konfliktami, wojnami domowymi, mającymi miejsce w ich macierzystych krajach, na zajęciach z edukacji międzykulturowej powinno się również zaznajomić uczniów z problematyką uchodźstwa, uwrażliwić ich na trudności, z którymi zmagają się uchodźcy po opuszczeniu swojego kraju.

Ponadto zasadniczym punktem zajęć prowadzonych w ramach edukacji międzykulturowej powinny być działania antydyskryminacyjne, a więc „czynności podnoszące wiedzę, umiejętności i wpływające na postawy, które mają na celu przeciwdziałanie dyskryminacji i przemocy oraz wspieranie równości i różnorodności” (Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, 2018). Są to bardzo ważne działania, ponieważ wobec osób odmiennych kulturowo często przejawiane jest niezadowolenie społeczne czy „utajony brak zaufania” (Scheffer, 2010, s. 18). Imigranci są często postrzegani przez pryzmat stereotypów, które zawierają wiedzę powierzchowną, na podstawie której dokonuje się generalizacji, oceny zjawisk, ludzi bez posiadania wystarczających do tego informacji (Struś, Więckowska, 2011, s. 71). W przypadku imigrantów ludność przyjmująca posługuje się najczęściej stereotypami narodowymi, które stanowią model uproszczonego rozumowania o danym narodzie. Jeżeli wiemy, że dana osoba jest np. Niemcem, to na wstępie zakładamy, że posiada cechy znamienne dla wszystkich Niemców, które opinia powszechna przypisała tej grupie narodowościowej (Fajst, 2010, s. 123). Inną, często spotykaną we współczesnym świecie formę wyrażania uprzedzeń na tle rasowym czy etnicznym, stanowi mowa nienawiści, czyli „przypadki wypowiedzi (werbalnych lub w postaci symboli) o charakterze publicznym, skierowane przeciwko grupom związanym z określonym pochodzeniem etnicznym, językiem, kulturą, religią itp.” (Starnawski, 2005, s. 31). Wobec osób od-

miennych kulturowo, zwłaszcza tych o ciemnym kolorze skóry, stosowana jest również przemoc, zarówno fizyczna, jak i psychiczna. Z badań Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka zatytułowanych „Rasizm w Polsce. Raport z badań wśród osób, które doświadczyły przemocy ze względu na swoje pochodzenie etniczne, rasowe lub narodowe”, zrealizowanych w 2010 r. wynika, że cudzoziemcy przebywający w Polsce doznali publicznych znieważzeń oraz przemocy fizycznej – pobić, uderzeń, pchnięć (Mikulska, 2010, s. 41–45). Efektem działań antidyskryminacyjnych powinno się stać zatem podniesienie poziomu wiedzy na temat uprzedzeń i stereotypów oraz uświadomienie potrzeby tolerancji, prowadzenia dialogu oraz uwrażliwiania na „Innego” (Świdzińska, 2016, s. 272).

Działania z zakresu edukacji międzykulturowej powinny być realizowane zarówno z młodszymi (uczęszczającymi do klas I–V), jak i starszymi dziećmi (uczącymi się w klasach VI–VIII i szkołach ponadpodstawowych). Zasadność prowadzenia zajęć w klasach początkowych wynika z naturalnej ciekawości poznawczej młodszych uczniów, chęci zdobywania wiedzy (Szczurek-Boruta, 2013, s. 159) oraz tego, że w ich zachowaniu zaczynają być widoczne pierwsze postawy ksenofobiczne, rasistowskie i niechęć wobec cudzoziemców (Piegat-Kaczmarczyk, za: Polskie Forum Migracyjne, 2015). W trakcie zajęć z uczniami klas I–V można zastosować znane metody, takie jak: pogadanka, odgrywanie ról, burza mózgów, a szczególnie projekty edukacyjne dostosowane do możliwości uczniów. Wskazane jest również prowadzenie gazetki szkolnej, w której zamieszczone zostaną informacje na temat innych kultur. Warto włączyć do oddziaływań edukacyjnych bajki międzykulturowe, uznawane za formę dialogu międzykulturowego, jako że zachęcają do otwartości w odniesieniu do Innego (Potoniec, 2011, s. 12). Na zajęciach z edukacji międzykulturowej realizowanych z młodszymi dziećmi można także wykorzystać metodę *Persona Dolls*, powstałą w USA w latach 50. ubiegłego wieku z po-

trzeby uwrażliwiania dzieci na różnicę kulturowe. Polega ona na prezentacji wydarzeń, które miały miejsce w „życiu” lalki o określonych cechach i wyglądzie (w edukacji międzykulturowej przedstawiającą osobę odmienną kulturowo), by uczniowie byli w stanie się skonfrontować z jej trudnościami, radościami czy rozterkami oraz pomogli jej radzić sobie z różnymi wyzwaniami. Dzieci w ten sposób stają się bardziej wrażliwe na problemy, których doświadczają osoby znajdujące się w środowisku obcym kulturowo (Smoter, Smoter, 2017, s. 53). Doskonałym sposobem na poznanie innych kultur, barier w komunikacji międzykulturowej, przełamanie istniejących stereotypów i zmniejszenie dystansu międzygrupowego są również spotkania z osobami odmiennymi kulturowo oraz odwoływanie się do doświadczeń dzieci np. tych z wakacji.

Z kolei w pracy ze starszymi dziećmi warto realizować projekty edukacyjne, pozwalające na wspólną pracę młodzieży, przejmowanie odpowiedzialności za wykonywane zadania, rozwiązywanie problemów, kształtowanie umiejętności komunikacyjnych. Mogą one dotyczyć obchodów święta narodowego w danym kraju, wspólnej wyprawy turystycznej czy stworzenia filmu na temat kultury cudzoziemców mieszkających w Polsce. W trakcie lekcji prowadzonych ze starszymi uczniami można wykorzystać metody twórczego rozwiązywania problemów oraz konfliktów, które pomogą w kształtowaniu postaw otwartości, tolerancji, woli współpracy. Należą do nich: metoda drzewa decyzyjnego, polegająca na określeniu możliwych wyjść z danej sytuacji (zazwyczaj budzącej kontrowersje), które oceniane są pod kątem skutków, jakie mogą wywołać (pozytywnych i negatywnych); metoda tabeli decyzyjnej, pozwalająca na wybór określonego rozwiązania z punktu widzenia kryteriów wyboru; metoda debaty, polegająca na rozpatrywaniu problemów (sformułowanych w postaci tez) przez dwa zespoły broniące przeciwstawnych stanowisk; metoda sześciu kroków w rozwiązywaniu problemów, zakładająca następującą sekwencję postępowania: rozpoznanie po-

trzeby, sformułowanie problemu, wskazanie możliwych jego rozwiązań, ocenę zaproponowanych rozwiązań, wybór najlepszego z nich, dokonanie oceny przyjętego rozwiązania (Byram, Barrett, Ipgrave, 2011, s. 39). Z pewnością jednak najbardziej godnym uwagi sposobem kształtowania wśród adolescentów postaw tolerancji czy otwartości na świat są międzynarodowe wymiany uczniowskie.

Scharakteryzowane wcześniej działania nie będą możliwe bez odpowiednio przygotowanych do ich prowadzenia nauczycieli. Edukatorzy, którzy pragną rozwijać wśród swoich podopiecznych kompetencje międzykulturowe, powinni sami je posiadać. Oznacza to, że nauczycieli powinna cechować umiejętność nawiązywania i podtrzymywania relacji między różnymi osobami oraz prowadzenia dialogu międzykulturowego. Nauczyciele prowadzący zajęcia w ramach edukacji międzykulturowej powinni posiadać „świadomość kulturową”, wyrażaną poprzez „szacunek dla kulturowych różnic i umiejętność wchodzenia w pozytywne relacje z osobami odmiennymi kulturowo” (Paszowska-Rogacz, 2006, s. 12) oraz wrażliwość międzykulturową, czyli zdawać sobie sprawę z istnienia różnic międzykulturowych i posiadać wyczucie w sytuacjach, gdy ma z nimi do czynienia (Cieślukowska, 2006, s. 80). Istotne jest także przyjęcie przez nich

w trakcie zajęć założenia, że wszystkie kultury są równe oraz powstrzymanie się od ich oceny i osądzania, ponieważ sposób w jaki nauczyciel przedstawia „odmienność” innych społeczności, staje się kluczowy w postrzeganiu tej odmienności przez uczniów i wpływa na skuteczność interakcji z przedstawicielami innych kultur (Welskop, 2013, s. 48).

Podsumowanie

Reasumując, przygotowanie uczniów do funkcjonowania w środowisku zróżnicowanym kulturowo jest niezwykle istotne. Niestety współcześnie stanowi duże wyzwanie z powodu słabego przygotowania polskich instytucji i nauczycieli do realizacji zadań z zakresu edukacji międzykulturowej. Pomimo tego warto podejmować próby rozwijania u uczniów kompetencji międzykulturowych, ponieważ ich posiadanie nie tylko przyczyni się do sprostania wymaganiom współczesnego świata, lecz także doprowadzi do lepszego poznania siebie samego oraz rozwoju osobistego i zawodowego młodych ludzi. Zwiększy ponadto prawdopodobieństwo istnienia pokoju na świecie, ponieważ częstym źródłem konfliktów między ludźmi są różnice kulturowe oraz nieumiejętność ich akceptowania i szanowania.

Bibliografia

- Augustyniak, J. (2013). Kompetencje międzykulturowe polskiej młodzieży szkolnej na emigracji w Irlandii. W: J. Muszyńska, W. Danilewicz, T. Bajkowski (red.), *Kompetencje międzykulturowe jako kapitał społeczności wielokulturowych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Białek, K. (2015). *Międzykulturowość w szkole. Poradnik dla nauczycieli i specjalistów*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Byram, M., Barrett, M., Ipgrave, J., Jackson, R., M. del Carmen Méndez Garcia (2011). *Autobiografia spotkań międzykulturowych*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Chromiec, E. (2010). Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce – pytania i problemy okresu transformacji. W: L. Dziewięcka-Bokun, A. Śledzińska-Simon (red.), *Spoleczeństwo wobec Innego. Kategoria Innego w naukach społecznych i życiu publicznym*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Chutnik, M. (2007). *Szok kulturowy. Przyczyny, konsekwencje, przeciwdziałanie*. Kraków: Wydawnictwo Universitas.
- Cieślukowska, D. (2006). Problemy integracji osób odmiennych kulturowo. W: D. Cieślukowska, E. Kownacka, E. Olczak, A. Paszowska-Rogacz (red.), *Doradztwo zawodowe a wyzwania międzykulturowe*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Dragan, A. (2016). *Polska jako kraj migracji. Biuro analiz i dokumentacji*. Warszawa: Kancelaria Senatu.

- Fajst, M. (2010). Stereotypy narodowe a przestępczość Polaków w świecie. W: H. Czajkowska, M. Micińska (red.), *Wielokulturowość w zglobalizowanym świecie. Wybrane aspekty wyznaniowe, prawne, instytucjonalne*. Bydgoszcz: KPSW.
- Golka, M. (1997). Oblicza wielokulturowości. W: M. Kempny, A. Kapciak, S. Łodziński (red.), *U progu wielokulturowości*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Górac-Sosnowska, K. (2011). Edukacja międzykulturowa a postawy wobec „Innych”. *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace*, 4, 51–66.
- Grabowska, B., Kania, K. (2014). Kompetencje międzykulturowe w świecie zróżnicowanego „my”. W: J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, B. Boćwicka-Kiluk (red.), *Od wielokulturowości miejsca do międzykulturowej relacji społecznych. Współczesne strategie kreowania przestrzeni życia jednostki*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Grzybowski, P.P. (2007). Edukacja w warunkach zróżnicowania kulturowego. *Przegląd Pedagogiczny*, 1, 57–68.
- Grzybowski, P.P. (2008). *Edukacja międzykulturowa – przewodnik. Pojęcia – literatura – adresy*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Grzymała-Kazłowska, A., Łodziński, S. (red.). (2008). *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityki*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2016*. (2017). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Jończy, R. (2009). Nowa poakcesyjna emigracja z Polski – perspektywy i zagrożenia oraz możliwości przeciwdziałania (wnioski z badań prowadzonych na obszarze Śląska). W: M. Duszczyk, M. Lesińska (red.), *Współczesne migracje. Dylematy Europy i Polski*. Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami.
- Knopek, J. (2008). Migracje międzynarodowe jako przedmiot badań politologicznych. W: L. Kacprzak, J. Knopek (red.), *Procesy migracyjne: teoria, ewolucja i współczesność*. Piła: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stanisława Staszica.
- Kownacka, E. (2006). Od szoku do adaptacji: psychologiczne konsekwencje wyjazdu za granicę. W: D. Cieślukowska, E. Kownacka, E. Olczak, A. Paszkowska-Rogacz (red.), *Doradztwo zawodowe a wyzwania międzykulturowe*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Lewowicki, T. (2000). W poszukiwaniu modelu edukacji międzykulturowej. W: T. Lewowicki (red.), *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Markowska, D. (1990). Teoretyczne podstawy edukacji międzykulturowej. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 4, 109–117.
- Markowska-Manista, U., Dąbrowa, E. (2013). Kompetencje międzykulturowe młodzieży akademickiej w kontekście ruchów migracyjnych. *Pogranicze. Studia Społeczne*, XXI, 183–196.
- Mikulska, A. (2010). *Rasizm w Polsce. Raport z badań wśród osób, które doświadczyły przemocy ze względu na swoje pochodzenie etniczne, rasowe lub narodowe*. Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka.
- Młynarczuk-Sokołowska, A. (2012). Całociągowa edukacja międzykulturowa jako wyzwanie dla społeczeństw kulturowo zróżnicowanych. *Pogranicze. Studia Społeczne*, XX, 233–244.
- Nikitorowicz, J. (1995). *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Nikitorowicz, J. (2003). *Wartości etnosu jako podstawa kształtowania tożsamości wielokulturowej, podłoże konfliktów kulturowych i cel edukacji międzykulturowej*. W: T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Gajdzica (red.), *Świat wartości i edukacja międzykulturowa*. Cieszyn–Warszawa: Uniwersytet Śląski – Filia w Cieszynie, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie.
- Nikitorowicz, J. (2007). Wychowanie uwarżliwiające na inność w warunkach wielokulturowości. W: E. Marynowicz-Hetka (red.), *Pedagogika społeczna*. T. 2. Warszawa: WN PWN.
- Okólski, M. (2004). *Demografia zmiany społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Olczak, E. (2006). Różnice kulturowe w funkcjonowaniu człowieka. W: *Doradztwo zawodowe a wyzwania międzykulturowe*. W: D. Cieślukowska, E. Kownacka, E. Olczak, A. Paszkowska-Rogacz (red.), *Doradztwo zawodowe a wyzwania międzykulturowe*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Paszkowska-Rogacz, A. (2006). Doradztwo międzykulturowe. W: D. Cieślukowska, E. Kownacka, E. Olczak, A. Paszkowska-Rogacz (red.), *Doradztwo zawodowe a wyzwania międzykulturowe*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.

- Polskie Forum Migracyjne. (2015). *Usiądźmy razem w ławce – rusza promocji klipu o różnorodności w szkole*, <http://warszawa.ngo.pl/wiadomosc/1678993.html>, dostęp: 05.10.2018.
- Potoniec, K. (2011). Bajki w edukacji międzykulturowej. W: A. Młynarczuk-Sokołowska, K. Potoniec, K. Szostak-Król (red.), *Przygody Innego. Bajki w edukacji międzykulturowej*. Białystok: Fundacja Uniwersytetu w Białymstoku.
- Praszałowicz, D. (2008). Polskie studia na temat migracji kobiet: wybrane perspektywy teoretyczne i wyniki badań. W: K. Slany (red.), *Migracje kobiet. Perspektywa wielowymiarowa*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Scheffer, P. (2010). *Druga ojczyzna. Imigranci w społeczeństwie otwartym*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
- Smoter, B., Smoter, K. (2017). Niemożliwości kształtowania kompetencji międzykulturowych u uczniów edukacji wczesnoszkolnej – w poszukiwaniu rozwiązań praktycznych. *Edukacja elementarna w teorii i praktyce*, 2, 43–57.
- Sobecki, M. (1999). Kształtowanie postaw wobec odmienności jako nowe zadanie wychowania. W: J. Nikitorowicz, M. Sobecki (red.), *Edukacja międzykulturowa w wymiarze instytucjonalnym*. Białystok: Trans Humana.
- Sobieraj, I. (2012). Kompetencje międzykulturowe jako kapitał na rynku pracy. *Pogranicze. Studia Społeczne*, XX, 161–173.
- Starnawski, M. (2005). Mniejszości narodowe i etniczne – obcy u siebie?. W: M. Pawłęga (red.), *Przeciwdziałanie dyskryminacji. Pakiet edukacyjny dla trenerów i trenerek*. Warszawa: Stowarzyszenie Lambda.
- Struś, K., Więckowska, J. (2001). O stereotypach etnicznych. Czy są konieczne, pomagają czy przeszkadzają w funkcjonowaniu w obcej kulturze?. W: H. Malewska-Peyre (red.), *Swojskość i obcość. O akulturacji imigrantów w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Szczurek-Boruta, A. (2013). Nauczyciele i kształtowanie kompetencji międzykulturowych uczniów. *Pogranicze. Studia Społeczne*, XXI, 155–169.
- Świdzińska, A. (2016). Relacje międzykulturowe. W: M. Rafalska (red.), *Kompetencje międzykulturowe. Materiały edukacyjne dla rad pedagogicznych*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- The International Migration Report*. (2017). <https://www.un.org/development/desa/publications/international-migration-report-2017.html>, dostęp: 16.11.2018.
- Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej. (2018). Edukacja antydyskryminacyjna, http://www.tea.org.pl/pl/SiteContent?item=edukacja_antydyskryminacyjna, dostęp: 05.10.2018.
- Welskop, W. (2013). Rola nauczyciela w edukacji międzykulturowej. W: U. Michalik, M. Michalska-Suchanek (red.), *Language and The Environment*, tom II. Gliwice: Wydawnictwo Gliwickiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości.
- Winiecka, K. (2011). Nabywanie kompetencji międzykulturowych a możliwości integracji migrantów – wymiar kulturowy i międzykulturowy. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 37, 267–283.
- Wójtowicz, M. (2012). Obcokrajowcy w strukturze demograficznej i przestrzennej globalnej metropolii na początku XXI wieku – na przykładzie Madrytu. W: A. Grzegorzczak (red.), *Miasta w czasach globalizacji*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Zestawienie liczbowe dotyczące postępowań prowadzonych wobec cudzoziemców w 2017 roku*. Urząd ds. Cudzoziemców. (2017). <https://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne/>, dostęp: 21.09.2018.

THE PREPARATION OF PUPILS FOR FUNCTIONING IN A CULTURALLY DIVERSE ENVIRONMENT

Abstract

Nowadays, young people, due to, inter alia, an increase in migration movements on a global scale, more and more often encounter people from other cultures. Therefore, it seems important to prepare them for living in a culturally diverse environment, especially that the ability to function in multicultural environment is considered one of the most important social skills in the 21st century. For that reason, schools should implement activities in the field of intercultural education that will sensitize young people to cultural diversity and will contribute to developing their attitudes of openness and respect for what is different.

Key words: migration, culturally diverse environment, pupils, intercultural education